

Su Rietavo dvaru susiję kompozitoriai, jų gyvenimas ir kūryba

Parengė Danutė MUKIENĖ

Nuo seno Europos, o kartu ir Lietuvos didikų dvaruose didelis dėmesys būdavo skiriamas muzikiniam išsilavinimui. Nepaisant to, kūrybinis darbas didikų nebuvo laikomas prestižiniu, tad muzikavimas, dainavimas, kompozicijų kūrimas jiems dažniausiai būdavo tik pramoga, viena iš laisvalaikio praleidimo formų, taigi, – ne profesija. XVIII a. pab. nuo anksčiau dažnai vykusių didikų viešų koncertų palaipsniui buvo pereinama prie kamerinių pamuzikavimų namuose, diduomenės suėjimuose. Įsigaliojo supratimas, kad muziko profesiją gali rinktis vidutiniosios klasės atstovai, o ne aristokratai.

Muzikologė, archyvarė Laima Kiauleikytė knygoje „XVIII a. II pusės–XIX a. muzikinė Lietuvos dvarų kultūra: stiliaus epochų sankirtose“ (Vilnius, 2008, p. 145) rašo: „XIX a. tebegyvavo diduomenės kūrybinės veiklos tradicija. Žinoma gausybė Oginskių, Pliaterių, Tiškevičių, kitų LDK aristokratų palikuonių muzikinių kompozicijų, tačiau – su nedidelėmis išimtimis – tai daugiausiai instrumentiniai, nesudėtingi, mėgėjiškam muzikavimui skirti kūriniai – dainos, instrumentinės pjesės, kameriniai ansambliai.“

Tarp tų išimčių, t. y. XVIII a. pab.–XIX a. pr. muziką kūrusių didikų, yra tiesiogiai su Rietavo dvaru glaudžiai susijęs kompozitorius, valstybės ir politikos veikėjas, diplomatas, kelių knygų autorius, buvęs Rietavo dvaro savininkas Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833).

Rietavo dvaras M. K. Oginskio žinion perėjo mirus jo seneliui Pranciškui Ksaverui Oginskiui (1712–1783). 1814 m. caro Aleksandro I įsaku Rietavo seniūnija M. K. Oginskiui buvo parduota už 277 600 sidabro rublių. Rietave M. K. Oginskis negyveno, čia lankėsi tik keletą kartų, o dvarą valdė jo patikėtiniai. 1822 m., kai jis ėmė ruošti išvykti gyventi į Italiją, Rietavo dvarą užrašė savo antrajai

Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) portretas. Dailininkas François Granje (1793–1867). Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

žmonai Marijai de Neri-Oginskienei (1778–1851) ir vaikams, o vėliau Rietavas perėjo Marijos ir Mykolo Kleopo Oginskio sūnaus Irenėjaus Kleopo Oginskio (1808–1863) žinion.

Savo atsiminimuose M. K. Oginskis yra nurodęs, jog jis tėvų namuose nuo vaikystės buvo ruošiamas valstybės tarnybai. Tačiau... Dar mažam būnant išryškėjo jo muzikinis talentas, tad muzika tapo neatskiriama jo gyvenimo dalimi. Nepaisant to, kad M. K. Oginskis savo laiku buvo politikas, valstybės veikėjas, diplomatas, dar būdamas gyvas jis labiausiai išgarsėjo, pripažinimą ir šlovę pelnė, kaip kompozitorius, Europoje populiarių polonezų, romanų, mazurkų ir kitų muzikinių kūrinių autorius.

L. Kiauleikytė yra pažymėjusi, kad jo „meilę muzikos menui lėmė ne vien giminės, bet ir luomo priedermės. Visais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, vėliau imperinės Lietuvos amžiais didikų atžalos buvo mokomi muzikos, paaugę vykdavo pasitobulinti į užsienį, muzikuodavo aukštuomenės aplinkoje. XVIII a. antroje pusėje, kada brendo kunigaikščio Mykolo Kleopo asmenybė, muzikavimo mada tarp diduomenės buvo įkopusi į viršūnes. Neatsitiktinai Apšvietos šimtmetis muzikos istorijoje vadinamas „muzikuojančių monarchų“ amžiumi. Tačiau nepa-

kakdavo šiaip sau muzikuoti – siekta muzikos pasaulio įžymybių bendrijos.“

M. K. Oginskis knygoje „Laiškai apie muziką“ rašo, kad muzikos, muzikavimo jis mokėsi visą gyvenimą, nors nei vaikystėje, nei vėliau muzikos pamokos jam nebuvo privalomos. Net ir paskutiniaisiais savo gyvenimo metais, nusilpus regėjimui, jis ieškojo būdų, kaip geriau išmokti griežti smuiku, ir šiuos įgūdžius dažnai tobulindavo grodamas kartu su žymiais ano meto muzikais ar paklausęs jų patarimo.

Pirmieji Mykolo Kleopo muzikiniai kūriniai gimė dar vaikystėje, kai jį groti, muzikos pagrindų ir kompozicijos mokė Juzefas Kozlovskis. Deja, šie pirmieji jo kūrybos bandymai arba neišliko, arba jie dar nėra surasti tyrinėtojų. „Laiškuose apie muziką“ M. K. Oginskis rašo, kad daugeliui ir vėliau parašytų savo kūrinių jis nesuteikdavo didelės reikšmės ir dažnai, po kelių metų nuvykęs į kurią nors šalį ir išgirdęs ten grojant kokį savo polonezą ar romansą, jis nuoširdžiai nustebdavo, kad tie kūriniai yra žinomi, grojami ir netgi populiarūs.

Šiandien specialistams, tyrinėjantiems Mykolo Kleopo Oginskio muzikinį palikimą, gana sunku tiksliai pasakyti, kiek ir kokių kūrinių jis yra sukūręs. Pasak muzikologų, M. K. Oginskio muzikinio paveldo tyrinėtojų, iš viso iki mūsų dienų gali būti išlikę apie 70–80, o gal net ir daugiau jo kūrinių. Iwo Zaluskis savo knygoje „Oginskių genas“ mini tokius skaičius: 41 kūrinys fortepijonui, iš kurių 24 polonezai (žymiausias – „Atsisveikinimas su Tėvyne“) fortepijonui solo ir duetui, 3 mazurkos, 3 valsai, 3 maršai, 2 kadriliai ir 6 kitokio pobūdžio kūriniai. Iš vokalinių kūrinių jis pamini 17 romansų ir du polonezus, o iš operų – „Zelisa ir Valkūras, arba Bonapartas Kaire“.

Kaip kompozitoriai ir atlikėjai garsėję Mykolo Kleopo Oginskio sūnūs

Yra žinoma, kad Mykolas Kleopas Oginskis turėjo 8 vaikus, iš kurių dvi dukros mirė kūdikystėje. Gyvenant santuokoje su pirmąja žmona Izabele Lasocka (1764–1852) gimė du sūnūs – Tadas Antonijus (1798–1844) ir Pranciškus Ksaveras (1801–1837) bei dukra, kuri, tikėtina, jog mirė būdama maža.

Abu šie M. K. Oginskio sūnūs yra tiesiogiai

Oginskių giminės herbas

susiję su Vilniaus universitetu, Renavo ir Gargždų dvaruose gyvenusiais baronais Rönne bei Veisiejų miestelio (Lazdijų r.) istorija.

I. Zaluskis knygoje „Oginskių genas“¹ rašo, kad abu broliai buvo pianistai ir kompozitoriai. Juos dažnai galėjai pamatyti klestinčiuose didikų salonuose, kur jie linksmindavo publiką, grodami savo pačių ir savo tėvo legendinius polonezus. Lietuvos Šiaurės Žemaitijoje broliai Oginskiai susipažino su Felikso fon Rönne šeima, kuriai priklausė Renavo dvaras. Antaninos Gelgaudaitės (g. apie 1770) ir Lietuvos majoro, Lenkijos karaliaus šambeliono, Šv. Stanislovo ordino kavaleriaus barono Felikso fon Rönne (1770–1827) dukra Marija Teklė ištekdėjo už Mykolo Kleopo Oginskio sūnaus Tado Antonijaus Oginskio, o kita jų dukra – Teodora Borevičienė tapo antrojo Mykolo Kleopo sūnaus Pranciškaus Ksavero Oginskio žmona.

Broliai jaunystėje kaip muzikantai buvo plačiai žinomi Europoje, ypač Varšuvoje. Tadui Antonijui muzikos srityje sekėsi kiek blogiau negu Pranciškui Ksaverui, kurio repertuarą koncertų metu dažniausiai sudarydavo jo paties kompozicijos, parašytos madingu neoromantiniu Mošeleso ir Humelio bravūros stiliumi, bet su stipria lenkiška nuotaika.

Pranciškus Ksaveras gimė 1801 m. Bžezinų dvare (centrinė Lenkija). Jis Varšuvos aristokratų salonuose, kuriuose kartu su broliu Tadu Antonijumi pradėjo lankytis 1820 m., ovacijomis būdavo sutinkamas jau 1820–1830 metais. Kurti muziką pra-

(Nukelta į 20 p.)

Rietavo dvaro orkestras prie Rietavo dvaro oranžerijos. XIX a. pab. Viduryje – orkestro vadovas Jozefas Eduardas Mašekas (1865–1927)

dėjo dar anksčiau. Didikų vakarėliuose Pranciškus Ksaveras dažniausiai atlikdavo savo paties ir savo tėvo kūrinis. Jie žavėdavo aiškumu ir emocionalumu. Mėgo jis J. L. Duseko, A. Kolono, G. Spontinio ir tėvo muziką. Tai buvo laikotarpis, kai jaunas kompozitorius Frederikas Šopenas pradėjo savo karjerą. Muzikologai pripažįsta, kad ne tik Mykolo Kleopo Oginskio, bet ir jo sūnaus Pranciškaus Ksavero Oginskio kūryba tuo laikotarpiu padarė nemažą įtaką kūrybiniam F. Šopeno ieškojimams.

Pasak I. Zaluskio², Pranciškaus Ksavero pirmieji polonezai priminė tam tikrą eksperimentavimą. Nr. 1 D (Fantasia alla Polacca), polonezas Nr. 2 C su trio F, Nr. 3 E minor, Nr. 4 E buvo išleisti Peterburge apie 1820-uosius metus. Po Tado Antonijaus ir Pranciškaus Ksavero koncertų Varšuvoje kitus jų polonezus Miodovos gatvėje išleido Bžezina. Tarp jų buvo Tado Antonijaus polonezas fortepijono duetui. Pranciškus Ksaveras Varšuvoje sukūrė dar šešis brandesnius polonezus, pradėdamas jų rinkinį trimis polonezais, kuriuos skyrė savo tėvui. Jie buvo išleisti 1826 metais. 10 žinomų Pranciškaus Ksavero polonezų atitiko ano meto madą. Keturi Vilniaus ir šeši Varšuvos polonezai aiškiai skiriasi savo kokybe. Pastarieji yra subtilūs lenkiškos sielos ir vokiškos bravūros susiliejiimo pavyzdžiai. Jie buvo labiau „forte-pijoniniai“ ir mažiau melancholiški nei tėvo. Tai – tikriausio optimizmo atspindys, kuris pasklido Kongreso Karalystėje³, prieš išryškėjant nuomonių skirtumams. Mykolo Kleopo polonezai buvo sukurti taip, kad būtų atliekami pagal individualią interpretaciją ar orkestro susitarimu, o Pranciškaus Ksavero polonezai buvo grojami tiksliai taip, kaip parašyti – fortepijonu. Nors ir naudojo tėvo „su-

kryžiuotų rankų“ techniką, Pranciškus Ksaveras „kairės rankos“ techniką išvystė į kažką daugiau, nei akompanimento akordai. Kai kuriais atvejais pagrindinė melodija buvo grojama kaire ranka, ir joje buvo keletas labai įspūdingų virtuoziškų pasaužų, tokių kaip kad yra poloneze Nr. 7 E bemol. Iš viso Pranciškus Ksaveras Oginskis parašė kelias dešimtis polonezų, iš kurių didelė dalis yra išlikusi⁴. Pranciškus Ksaveras sukūrė ir nemažai romanų, vėlgi savo tėvo stiliumi, iš kurių išliko keturi. Vienas jų – „Le Page blesse a B avie“ (žodžiai Leonardo Chodzkos) buvo išleistas Peterburge 1820 metais. Kitus tris – „Le Lis“, „Le Retour du Groisė“ (jie buvo įkvėpti Valterio Skoto „Aivenho“) ir „Trioletto“ (jame jaučiama Tado Zano kūrinio įtaka) – 1829 m. Varšuvoje išleido J. Dombrovskis.

Gabūs muzikai buvo ir kiti M. K. Oginskio vaikai, ypač jo dukros Ema ir Amelija, tačiau neturima žinių, kad jos būtų tiesiogiai susijusios su Žemaitijos dvarais. Tikėtina, kad kai kuriuose jų jos galėjo lankytis, bet tik tiek.

Su Rietavo dvaru susiję XIX a. pab.–XX a. I p. lietuvių kompozitoriai

Kaip jau minėta, Mykolo Kleopo Oginskio žmona Marija de Neri-Oginskienė Rietavo dvarą perdavė savo sūnaus Irenėjaus Kleopo Oginskio (1808–1863) žinion, vėliau dvaro šeimininku tapo jo sūnus – kunigaikštis Bogdanas Oginskis (1848–1909), kuris išpuošė ne tik šio dvaro sodybą, bet ir visą tuometinį Rietavo miestelį. Jis garsėjo ir kaip didelis novatorius, puikus ūkininkas, naujų pramonės ir žemės ūkio technologijų diegėjas, muzikos mecenatas. 1872 m. B. Oginskis Rietave įsteigė muzikos mokyklą, kurioje muzikai gabūs vaikai būdavo mokomi groti smuiku, vargonais, pučiamaisiais instrumentais, muzikos teorijos, vėliau grodavo dvaro orkestre, kuris koncertuodavo ne tik Rietave, bet ir kaimyniniuose dvaruose, pasiekdavo ir Rygą, Plungę, Kretingą, Palangą, kai kuriuos kitus miestus. Ši Rietavo muzikos mokykla išugdė daug talentingų muzikų. Joje yra dirbę, orkestrui vadovavę, bei kitaip su ja susiję ir keletas Lietuvoje žinomų XIX a. pab.–XX a. pr. kompozitorių, muzikos teoretikų, iš kurių žymiausi – Emerikas Gailevičius (1874–1949), Juozapas Gudavičius (1873–1939) ir Petras Stankevičius (1874–1914).

Juozas Žilevičius

Juozas Žilevičius (1873–1939) – vienas iškiliausių žemaičių muzikų, pirmosios lietuviškos simfonijos autorius, muzikologas, pirmasis lietuvis muzikos teorijos profesorius (vardas suteiktas 1919 m. Vitebsko konservatorijoje), pirmųjų lietuvių dainų švenčių organizatorius, pedagogas, visuomenės veikėjas, chorų dirigentas. Jo muzikinio gyvenimo pradžia glaudžiai susijusi su Rietavo ir Plungės kunigaikščių Oginskių dvarų orkestrų mokyklomis bei jų auklėtiniais.

J. Žilevičius gimė 1891 m. kovo 28 d. dabartinio Plungės rajono Jerubaičių kaime. Pradžios mokyklą baigė Tveruose. Jo mama tarnavo akmistrine Rietavo dvare, tai būsimasis muzikas vaikystėje augo kunigaikščių rūmų aplinkoje. Rietavo dvaro orkestro mokykloje mokytis muzikos jis pradėjo būdamas septynerių metų amžiaus. 1904 m. eksternu išlaikė baigiamuosius 4 klasių egzaminus Palangos progimnazijoje. Tada jis su mama persikėlė gyventi į Plungę. Tuo metu Plungės kunigaikščio Mykolo Mikalojaus Marko Severino Oginskio (1849–1902) įkurta muzikos mokykla jau nebeveikė, tačiau jos muzikinės tradicijos mieste buvo tęsiamos, veikė kamerinės muzikos būrelis, kuriame grojo buvęs Mykolo Oginskio dvaro rūmų orkestro mokyklos auklėtiniai. Jo nariu tapo, su šiuo orkestru koncertuodavo ir J. Žilevičius. Plungėje vykusiuose pirmuosiuose viešuose lietuviškuose vakaruose jis yra skambinęs ir fortepijonu. Plungėje J. Žilevičius groti vargonais mokėsi pas vargonininką Napoleoną Sasnauską, o muzikos teorijos dalykų – pas Kotauską. 1908–1914 m. dirbo vargonininku, vadovavo chorams Varniuose, Vieکشniuose, Plungėje ir Tirkšliuose. 1910–1912 m. vasaromis važinėdavo į Varšuvą muzikos mokytis pas Vladislavą Lipkowskį, vargonais groti – pas V. Surzynskį.

Gyvendamas Plungėje J. Žilevičius susitiko su čia atvykusi Peterburgo universiteto profesoriumi, Žemaitijos etnografijos tyrinėtoju Eduardu Volteriu (1856–1941) ir jo paskatintas pradėjo užrašinėti senąsias Plungės krašto dainas, vėliau jas siūsdavo E. Volteriu į Peterburgą. 1908–1909 m. Plungėje J. Žilevičius bendravo ir su čia pas savo sužadėtinę Sofiją Kymantaitę atvykstančiu dailininku ir kompozitoriumi, buvusiu Plungės dvaro orkestro mokyklos auklėtiniu ir dvaro orkestrantu Mikalojumi

2023 m. Vilniaus dailės akademijos išleistos monografijos „Juožas Žilevičius ir jo epocha“ (autorė – profesorė dr. Danutė Petrauskaitė) viršelis. Ant viršelio – Juozo Žilevičiaus (kairėje) ir jo tėvų nuotrauka. Fotografas T. Lunbirza

Konstantinu Čiurlioniu, kuris, matydamas J. Žilevičiaus talentą, patarė jam studijuoti muziką.

Pirmasis pasaulinis karas J. Žilevičių nubloškė į Peterburgą. Ten jis 1914–1917 m. Šv. Kotrynos gimnazijoje dėstė muziką ir vadovavo šios gimnazijos chorui. Globojamas kompozitoriaus Česlovo Sasnausko, pasirengė egzaminams į Peterburgo imperatoriškąją konservatoriją ir 1915 m. į ją įstojo. Pirmaisiais metais studijavo vargonų klasėje, vėliau – kompozicijos teorijos klasėje (vargonavimo – pas J. Handschiną, kompozicijos – pas V. Calafatti, J. Vytuolą (*Vitols*), A. Glazunovą, M. Steinbergą ir A. Žitomirskį, o estetikos ir muzikos istorijos – pas Karatiginą). Konservatoriją baigė 1919 m. pavasarį, gaudamas laisvo menininko diplomą (jo diplominis darbas „Simfonija F-moll“ – pirmasis lietuvių sukurtas tokio pobūdžio muzikos veikalas).

Studijuodamas J. Žilevičius 1918 m. eksternu

(Nukelta į 22 p.)

baigė gimnaziją (Vedensio suaugusiųjų kursų) ir gavo brandos atestatą. Tais metais jis papildomai lankydavo paskaitas Peterburgo Archeologijos ir Meno istorijos institutuose.

Baigęs konservatoriją dirbo Lietuvos ir Baltarusijos Švietimo liaudies komisariato įgaliotiniu, vadovavo darbininkų chorams, rūpinosi, kad rusų valdžia gražintų Lietuvai išvežtas kultūros vertybes. Pagal paskyrimą 1919 m. rugpjūčio–1920 m. vasario 10 dienomis privaloma tvarka Vitebsko konservatorijoje dėstė muzikos teorijos disciplinas, čia jam buvo suteiktas profesoriaus laipsnis. Dirbo jis ir mokyklų muzikos inspektoriumi, chorų instruktoriumi.

Į Lietuvą grįžo 1920 m. pavasarį. Čia jis tapo tais metais įkurtos Lietuvių meno kūrėjų draugijos Muzikos sekcijos nariu, rūpinosi Operos vaidykos ir Valstybės teatro steigimo reikalais, 1920–1922 m. dirbo draugijos žinioje buvusių Kauno miesto teatro rūmų administratoriumi, reikalų vedėju, operos antruoju dirigentu, muzikos sufleriu, teatro kasininku. Dėstė Antano Sutkaus vaidybos studijoje ir vargonininkų kursuose, buvo Valstybės teatro antrasis dirigentas, muzikos sufleris, administratorius. Eidamas Lietuvos meno kūrėjų draugijos Teatro sekcijos sekretoriaus pareigas, daug kuo prisidėjo prie šios draugijos įsteigtų dramos (1920.12.20) ir operos (1920.12.31) teatrų įkūrimo bei veiklos organizavimo. Beje, Operos teatro steigėja laikytina Lietuvos operos taryba, kurios narys tada buvo J. Žilevičius.

Nuo 1920 m. rugpjūčio mėnesio J. Žilevičius tris metus Archeologijos komisijoje atstovavo Lietuvos meno kūrėjų draugijai.

1922 m. lapkričio 11 d. jis buvo paskirtas Lietuvos Švietimo departamento Meno skyriaus viršininku. Eidamas šias pareigas jis 1922–1924 m. parengė muzikos programas vidurinėms mokykloms, tris vasaras vadovavo muzikos mokytojų vasaros kursams. 1923 m. liepos 27 d. Lietuvoje pirmą kartą buvo atlikta J. Žilevičiaus sukurta simfonija F-mol I d. ir „Karo šokis“.

Gyvendamas Kaune J. Žilevičius Kauno karo muziejuje ir miesto sode suorganizavo 32 simfoninės muzikos koncertus. Buvo 1923 m. buvo išvykęs į Latvijos dainų šventę susipažinti, kaip čia organizuojami pasirengimo dainų šventėms darbai. Jis buvo 1924 m. įvykusios pirmosios Lietuvių dainų šventės (Dainų dienos) vienas pagrindinių organiza-

torių. Šios šventės metu buvo atlikta jo sukurta iki šiol populiaru daina „Vilnius“.

Kauno laikotarpiu ir vėlesniais metais J. Žilevičius aktyviai bendradarbiavo spaudoje, ypač leidiniuose „Muzikos menas“, „Muzikas“, „Muzikos almanachas“, juos kurį laiką pats redagavo. 1925 m. išleido M. K. Čiurlionio kūrinis.

Kai Lietuva susijungė su Klaipėdos kraštu, kompozitorius apsigyveno Klaipėdoje, tapo ten aktyviai veikusios „Aukuro“ kultūros draugijos nariu, dirbo Klaipėdos muzikos mokyklos teorinių muzikos disciplinų ir muzikos istorijos dėstytoju, mokyklos inspektoriumi, buvo studentų bendrabučio vedėjas, vadovavo chorui, 1926–1927 m. – Klaipėdos muzikos mokyklai.

Tarp žymiausių J. Žilevičiaus mokinių yra J. Kačinskas, V. Marijošius, A. Mikulskis, J. Motiekaitis, P. Samuitis, P. Serva, J. Strolia, J. Švedas.

1924 m. J. Žilevičius parengė spaudai leidinį „Muzikos almanachas“ apie Lietuvos chorus ir chorvedžius, parašė vadovėlį „Jaunas dainininkas“ (100 dainų su Domo Andrulio metodika) ir jį savo lėšomis išleido 1927 m.).

Gyvendamas uostamiestyje kompozitorius toliau domėjosi lietuvių tautosaka, rinko ją ir etnografinius kultūros paveldo objektus, ypač senus muzikos instrumentus, subūrė lietuvių tautosakos rinkėjų būrelį ir vadovavo jam. J. Žilevičiaus iniciatyva 1927 m. birželio 6 d. įvyko Klaipėdos krašto lietuvių dainų šventė. Jos metu buvo atidaryta J. Žilevičiaus per ekspedicijas surinktų muzikos instrumentų kolekcijos (sudegė per Antrąjį pasaulinį karą, JAV išliko tik šios kolekcijos metrikų knyga ir nuotraukos) paroda. Šventės metu vykusiose šv. Mišiose giedojo konservatorijos vyrų choras, kuriam dirigavo J. Žilevičius.

Naujas J. Žilevičiaus gyvenimo etapas prasidėjo 1929 m., kai Lietuvos švietimo ministerija jį išsiuntė į JAV susipažinti su JAV lietuvių kultūrine veikla, rinkti folklorinę medžiagą ir įvairius muzikos eksponatus. Į JAV jis išvyko kartu su šeima. Įsikūrė Naujojo Džersio valstijos Elizabethe mieste, kur buvo stipri lietuvių bendruomenė. Čia jis iki pat 1961 m. dirbo Šv. Petro ir Povilo lietuvių parapijos vargonininku bei choro, kurį anuo metu lankė net 65 nariai, vadovu.

Gyvendamas už Atlanto J. Žilevičius visą laiką

aktyviai dalyvavo JAV lietuvių kultūriniame gyvenime, prisidėjo organizuojant Amerikos lietuvių dainų šventes, buvo 1930 m. rajoninių dainų švenčių, vykusių Bayonne, Newarke, Elizabethe, Marianpolyje, Vilks Bare vyriausiasis dirigentas. Jis rengė koncertus Niujorko Šv. Patriko katedroje, Symphony Hall ir kitur. 1933 m. įkūrė Amerikos lietuvių parapijų chorų sąjungą, buvo jos garbės narys ir iki 1952 m. – šios sąjungos dainų švenčių vyr. dirigentas. 1934 m., kai buvo pažymimas Elizabethe parapijos įkūrimo 40-metis, pastatė spektaklį „Kražių skerdynės“, kuriame dalyvavo 100 atlikėjų, skambėjo daug muzikos ir dainų.

1935 m. J. Žilevičius Kaune vykusiai užsienio lietuvių parodai atsiuntė kelis tūkstančius eksponatų, liudijančių apie įvairiapusę JAV lietuvių kultūrinę veiklą.

1935–1936 m. jis suorganizavo nedidelį Niujorko apylinkės vargonininkų chorą, 1938 m. dirigavo Summet Parke vykusioje rajoninėje dainų šventėje. 1939 m. Niujorko Pasaulinės parodos Lietuvių dienoje dalyvavo apie 70 chorų ir 3000 dainininkų. J. Žilevičius buvo šios šventės generalinis dirigentas ir dirigavo jungtiniam chorui. Paskutinėje 1952 m. Niujorko ir Niudžersio apskričių lietuvių chorų dainų šventėje Harrisone, NJ, jis dalyvavo su Šv. Petro ir Povilo parapijos choru.

1961 m. J. Žilevičius persikėlė gyventi į Čikagą. Ten jis buvo išrinktas 1961-ųjų metų antrosios JAV ir Kanados lietuvių dainų šventės rengimo komiteto garbės pirmininku. 1964 m. buvo Niujorko Pasaulinės parodos Lietuvių dienos repertuaro komisijos narys, 1956 m. – Čikagoje vykusios pirmosios JAV ir Kanados lietuvių dainų šventės garbės dirigentas.

Gyvendamas JAV J. Žilevičius sudarinėjo ir skelbė lietuvių muzikų vardyną, buvo Bostone tuo laikotarpiu leistos „Lietuvių enciklopedijos“ redkolegijos narys ir muzikos skyriaus redaktorius. Tuo pat metu aktyviai bendradarbiavo ir lietuvių periodinėje spaudoje. Parašė monografiją „Česlovas Sasnauskas“ (1936, 21953 papildytas), sudarė Č.Sasnausko vokalinių kūrinių rinkinį „Lietuviška muzika“ (1950 m.), lietuvių liaudies ir originalių dainų rinkinį „Lietuviais esame mes gimę“ (1964m.), parašė studiją „Mažosios Lietuvos liaudies muzikos bruožai“ (1958 m.), knygą „Lietuvius vargonininkas išėivijoje“ (1971 m.), žinyną „Lietu-

Juozas Žilevičius. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

viai muzikai Vakaruose“ (išleista 1999 m. kartu su K. Skaisgirio papildymais) bei keletą kitų veikalų.

J. Žilevičius prisidėjo prie žurnalo „Muzikos žinios“ įkūrimo, daug metų buvo jo redkolegijos narys ir daugelio straipsnių autorius.

Gyvendamas JAV jis tęsė 1920 m. Lietuvoje pradėtą lietuvių muzikinio folkloro ir lietuvių muzikinės kultūros istorijos rinkimo darbą, Čikagoje įkūrė Lietuvių muzikologijos archyvą, kurio veiklai skyrė savo paties 50-ies metų santaupas. 1974 m. šis archyvas jau turėjo apie 300 tūkst. eksponatų.

J. Žilevičius muzikines kompozicijas pradėjo kurti 1910 m. gyvendamas Plungėje. Jis yra žinomas kaip 400 muzikinių kūrinių, paskelbtų įvairiuose leidiniuose, autorius. Kūrė simfoninę ir kamerinę muziką, harmonizavo lietuvių liaudies dainas, originalias dainas solistams ir chorui, kantatas, operetas, religinę muziką (mišias, mišparus, giesmes). J. Žilevičius yra „Vytauto Didžiojo kantatos“ (1933 m.), operėčių „Lietuvaitė“, „Artistai“, „Slaptasis himnas“, „Švento Juozapo Mišios“, „Missa

(Nukelta į 24 p.)

De Dominica“ autorius. Tarp J. Žilevičiaus sukurtų dainų chorams plačiai žinomos „Anoj pusėj ežero“, „Vilnius“, „Šviesi naktis mėnesiena“, „Pabuskim iš miego“, „Čia kraštas liūdnas“, „Jau pavasaris“, „Gaudžia, gaudžia“, „Laisvės daina“, „Pasakyk, mergele“, „Švento Jono vakarėlį“, „Oi, kad išauštų“, „Pupos“, „Vaikščiojau“, „Pasakyk, mergele“, ir kt. Daugelis šio kompozitoriaus dainų, tarp jų „Anoj pusėj ežero“, „Laisvės daina“, „Pasakyk, mergele“, „Oi, kad išauštų“, buvo įtraukta į Lietuvos, JAV ir Kanados lietuvių dainų švenčių programas ir yra iki šiol Lietuvos chorų repertuaruose.

1935 m. J. Žilevičius už didelius nuopelnus lietuvių muzikinei kultūrai apdovanotas Gedimino III laipsnio ordinu.

2023 m. Vilniaus dailės akademijos leidykla išleido profesorės dr. Danutės Petrauskaitės monografiją „Juozas Žilevičius ir jo epocha“. Interneto svetainėje „Lituanistika. Database“ pateikiamame šio leidinio anonse (adresas: <https://www.lituanistika.lt/content/106045>) rašoma: „*Nauja profesorės dr. Danutės Petrauskaitės monografija „Juozas Žilevičius ir jo epocha“ yra reikšmingas mūsų kultūrinio gyvenimo įvykis. [...] Didelės apimties knyga gausiai iliustruota istorinėmis, daugeliu atvejų pirmą kartą skelbiamomis nuotraukomis (iš viso – apie 300). Leidinys dar plačiau atveria duris į ilgus dešimtmečius ribotą, ignoruotą ir sovietmečiu net draustą lietuvių tautos istorijos pusę – tą kultūrinės raidos dalį, kuri natūraliai susiformavo ir netrikdomai vystėsi už Atlanto, kuri rėmėsi ir pratęsė tarpukario nepriklausomos Lietuvos dvasią. [...] Žilevičiaus vardas iki šiol Lietuvos muzikos istorijoje nėra per daug žinomas ir, tiesą sakant, nelabai vertinamas. Sovietmečiu ignoruotas dėl pasitraukimo į Vakarus, po 1990 m. jis liko tyrėjų nuošalėje, nes nebuvo nei ryškūs muzikos atlikėjas, nei labai modernus kompozitorius. [...]*“

Juozas Žilevičius mirė 1985 m. rugpjūčio 5 d. Baltimorėje, JAV.

Emerikas Gailevičius

Vienas iš žymiausių buvusių Rietavo dvaro muzikos mokyklos auklėtinių – kompozitorius, kontrabosininkas, klarnetininkas, kapelmeisteris, pedagogas Emerikas Gailevičius (1874–1949). Jis gimė 1874 m. spalio 5 d. Žagarėje (dabartiniame Joniškio rajone). Pirmąsias muzikos žinias įgijo namuose. Jį

Emerikas Gailevičius. 1936 m. Fotografas Mejeris Smečechauskas

mokė tėvas vargonininkas. Vėliau Emerikas Rietavo dvaro orkestro muzikos mokykloje mokėsi griežti klarnetu. Išryškėjus jo muzikiniams gabumams, buvo išsiųstas į Varšuvos muzikos institutą studijuoti kontrabosą ir kompoziciją. Čia jis mokėsi dar ir kapelmeisterių klasėje. Vėliau studijavo Maskvos konservatorijos S. Tanejevo kompozicijos klasėje, grojo Rygos kariniame orkestre, Maskvos Zimino operos teatre.

1920 m. pradėjo dirbti Lietuvos Valstybės teatro operos kontrabosininku ir koncertmeisteriu.

1922 m. tapo Kaune prie Švč. Trejybės bažnyčios veikusios Šv. Cecilijos muzikos mokyklos mokytoju. Jis yra buvęs ir šios mokyklos vedėjas.

1925–1933 m. dirbo Kauno muzikos mokyklos, nuo 1933 m. – Kauno konservatorijos klarneto ir kontraboso, nuo 1934 m. – ir kapelmeisterių klasės vedėju. Nuo 1929-ųjų daug metų ėjo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus veikusio Karo invalidų orkestro kapelmeisterio ir dirigento pareigas.

Gyvendamas Lietuvoje išugdė daug gabių muzikų, tarp jų ir Bronių Jonušą, Povilą Bekerį, Juozą

Gaudrimą, Klemensą Griauzdę, kt.

1944 m. priartėjus frontui, pasitraukė į Vokietiją ir ten gyveno iki mirties.

E. Gailevičiaus kūrybos aukso fondą sudaro kantata „Darius ir Girėnas“ (išleista 1938 m.), intermezzo simfoniniam orkestrui „Vestuvinė eisena“, intermezzo „Vestuvinė eisena“, maršai („Prezidento Smetonos“, „Ramovėnų“, „Per girias, laukus“), parafrazės ir fantazijos („Subatos vakarėlių“, „Ganiau aveles“, „Ant kalno karklai“, „Lietuvių kaime“ ir kt.) pučiamųjų ir simfoniniams orkestrams, originalios dainos solistams ir chorams. Jis surinko ir harmonizavo 10 liaudies dainų solo su pianinu, daugiau kaip 100 chorams (1939 m. jas išleido Lietuvos Respublikos švietimo ministerija). Dauguma jo sukurtų originalių kompozicijų yra paremta lietuvių liaudies motyvais.

Garsėjo kaip didelis instrumentacijos žinovas, instrumentavo Česlovo Sasnausko „Requiem“ (1936 m.), Juozo Žilevičiaus simfoniją (1922 m.), kantatą „Broliai“, Vinco Kudirkos „Tautišką giesmę“, Juozo Naujaliao simfoninę poemą „Ruduo“ (1930 m.), Christoph Willibald von Gluch „Gegužės karalaitė“, nemažai kitų kompozitorių kūrinių.

1931 m. už nuopelnus Lietuvos kultūrai apdovanotas Vytauto Didžiojo 5 laipsnio ordinu.

Emerikas Gailevičius mirė 1949 m. sausio 17 d. Hamburge (Vokietija).

Petras Stankevičius

Gerokai mažiau negu Juozas Žilevičius ir Emerikas Gailevičius šiandien Lietuvoje ir užsienyje žinomas taip pat muziko kelią pasirinkęs, nemažai muzikinių kūrinių sukūręs buvęs Rietavo dvaro muzikos mokyklos auklėtinis Petras Stankevičius (1874–po 1914). Jis gimė 1874 m. gruodžio 4 d. Vilniuje. Dar būdamas mažas giedėjo Vilniaus katedros chore. Vėliau jį gyvenimo kelias atvedė į Rietavą. Čia jis pradėjo mokytis kunigaikščio Bogdano Oginskio įkurtoje Rietavo dvaro orkestro muzikos mokykloje. Kaip gabus orkestrantas 1894 m. gavo B. Oginskio paramą ir išvyko studijuoti į Maskvos konservatoriją. Čia mokėsi 3 metus. Maskvoje jo pagrindinis vadovas buvo A. Padelis. Po studijų sugrįžo į Rietavą ir už iš kunigaikščio B. Oginskio gautą paramą studijoms keletą metų dirbo Rietavo dvaro orkestre.

1901 m. tapo Rygoje stovėjusio pulko orkestro

klarnetistu, įsijungė į šiame mieste gyvenusių lietuvių kultūrinę veiklą.

1910 m. gruodžio 12 d. kaip kompozitorius dalyvavo pirmajame lietuviškos muzikos konkurse ir jame buvo apdovanotas pagyrimo raštu.

Sukūrė 1908 m. išspausdintas tris skirtingas V. Kudirkos Lietuvos himno transkripcijas (4 balsų mišriam chorui, 4 balsų vyrų chorui ir giedoti prie fortepijono). P. Stankevičius kūrė ir polonezus (vienas jų skirtas Taduui Kosciuškai), mazurkas, valsus, dainas, maršus mišriam chorui (tokie jo maršai dažniausiai būdavo dedikuoti iškiliems žmonėms, pvz., Mykolui Oginskiui, Adomui Mickevičiui, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vytautui). Sukūrė ir orientalinį (rytietišką) maršą.

Yra išspausdinta 16 P. Stankevičiaus muzikinių kūrinių (visus pagrindinius jo kūrinius išleido Rygos J. Deubnerio gaidų knygnas).

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Arvydas Karaška, „Emerikas Gailevičius“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2004, t. 6, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 326.
2. „Emerikas Gailevičius“, *Lietuvių enciklopedija*, t. 6, Bostonas. 1955, p. 464; Arvydas Karaška, „Emerikas Gailevičius“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/straipsnis/emericas-gailevicius/>.
3. „Petras Stankevičius“, *Lietuvių enciklopedija*, t. 28, Bostonas. 1963, p. 447.
4. „Juozas Žilevičius“, *Lietuvių enciklopedija*, t. 35, Bostonas. 1966, p. 340–342; Arvydas Karaška, „Juozas Žilevičius“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/straipsnis/juozas-zilevicius/>.
5. Danutė Ramonaitė-Mukienė, *Polonezų kelias. Gyvenimas, kurio nepakartosi*, Vilnius, 2015.

¹ I. Zaluskis, *Oginskių genas*, Klaipėda, 2007

² *Ten pat*, p. 134, 135.

³ Lenkijos Kongreso Karalystė, arba Lenkijos Karalystė, Kongresinė Karalystė, Kongresinė Lenkija (lenk. Królestwo Kongresowe, Królestwo Polskie) – karalystė, 1815 m. Vienos kongreso sprendimu sudaryta iš 1807–1815 m. gyvavusios Varšuvos kunigaikštystės. Gyvavo iki 1916 metų. Tai buvo nominaliai savarankiška, tačiau faktiškai Rusijos valdoma valstybė.

⁴ I. Zaluskis, *Oginskių genas*, Klaipėda, 2007, p. 159.